

Legendy i historia

Dokładna data powstania kościoła nie jest nam znana. Wokół tego wydarzenia powstało wiele legend i mitów, z których część należy przytoczyć w tym miejscu. Uważano dla przykładu, że świątynia została wybudowana przez Piotra Włostowica, zwanego Duninem, jednego z najważniejszych polskich możnowładców w XII wieku. Miała to być jedna z ponad siedemdziesięciu fundacji, które ten można miał wybudować w Polsce pokutując za porwanie księcia ruskiego Wołodara. Zgodnie z innym przekazem około 1300 roku Władysław Łokietek miał ukrywać się w wieży farnej przed zabójcami naślany na niego przez ówczesnego króla czeskiego i polskiego Wacława. Z wdzięczności książę piastowski nakazać miał podwyższenie wieży, którą to budowę sfinansował z własnych środków. Związki Łokietka z ziemią piotrkowską nie podlegają wątpliwości, np. w niedalekim Sulejowie w 1318 r. (w czerwcu) na zjeździe możnowładztwa polskiego postanowiono, że Władysław będzie polskim królem, jednakże opowieść o podwyższeniu wieży możemy uznać tylko i wyłącznie za jeden z piotrkowskich mitów.

Niemniej jednak powstanie kościoła (być może w innej, drewnianej początkowo formie) należy łączyć z lokacją miasta, która miała miejsce najprawdopodobniej jeszcze w XIII wieku. O możliwym wcześniejszym niż murowany kościele świadczy również pierwotne wezwanie znajdującej się tutaj parafii katolickiej – św. Stanisława, łączonego z legendą o przejściowym charakterze zakończonego przez Władysława Łokietka rozbiicia dzielnicowego. Według tego przekazu Polska, ukarana rozbićciem za mord na Stanisławie ze Szczepanowa, miała ostatecznie zrosnąć się podobnie jak ciało biskupa, poćwiartowane po śmierci z rozkazu Bolesława Śmiałego. Drugą przesłanką za wczesnym powstaniem kościoła jest ilustracja świątyni z 1699 roku, której autor powołując się na zaginione już wówczas dokumenty archiwalne podał, że kościół został wmurowany przed 1300 r. Tak czy inaczej pierwsza pewna wzmianka o tutejszej parafii pochodzi dopiero z 1349 r., kiedy to w dokumentach wspomniany został proboszcz o imieniu Friczko (Friercone). Wtedy też miała rozpocząć się, zainspirowana przez samego Kazimierza Wielkiego, budowa murowanego kościoła. Świątynię ukończono jednak dopiero ok. 1400 r.

Od pierwszej połowy XV wieku kościół stał się gospodarzem istotnych wydarzeń z punktu widzenia państwa polskiego.

W 1435 roku biskup Zbigniew Oleśnicki zwołał tutaj zjazd duchowieństwa, który uznał za słuszne prawa do tronu Władysława zwanego później Warneńczykiem, syna Jagiełły. Zwyczaj organizacji zjazdów duchowieństwa został podtrzymany przez niespełna dwa następne wieki. Z kolei w 1438 r. do Piotrkowa zjazd możnowładczy zwołał sam Władysław. Obrady rozpoczynały się od uroczystego nabożeństwa w kościele pw. św. Jakuba i ta tradycja została podtrzymana podczas odbywających się w mieście sejmów walnych od 1468 do 1568 roku. W podzięce królowi, który wybrał Piotrków na miejsce najważniejszych dla kraju obrad, w 1445 roku, po jego śmierci pod Warną, ustanowiono tradycję zgodnie z którą codziennie o godz. 18 (na trzeci Anioł Pański) uderzało się dziewięciokrotnie (tyle lat panował król Władysław) w dzwon Jakub na wieży farnej. Zwyczaj ten, którego praktykowania zaprzestano w okresie II wojny światowej, przywrócony został w 2018 roku. Z dzwonem Jakubem wiąże się również ciekawa legenda dotycząca roku 1478. Właśnie wtedy, w styczniowy poranek, dzwon miał odezwać się sam, bez niczyjej pomocy, kiedy to w kościele farnym pojawił się królewicz Kazimierz, późniejszy święty i patron Polski oraz Litwy.

W kościele rozpoczęto w XV i XVI wieku kilkadziesiąt sejmów, zorganizowano też kilkanaście synodów kościelnych, decydujących o najważniejszych sprawach Kościoła Katolickiego w Polsce (w latach: 1456, 1485, 1494, 1530, 1533, 1539, 1540, 1544, 1551, 1557, 1577, 1589, 1607, 1621, 1628): „wyznaniu wiary” zredagowanym przez biskupa warmińskiego Stanisława Hozjusza, opracowaniu zbioru statutów i konstytucji synodalnych, czy też zaaprobowaniu praw synodu trydenckiego. Od 1578 roku, kiedy to uchwałą sejmową powołano sąd najwyższy Rzeczypospolitej – Trybunał Koronny, który dla Wielkopolski, Pomorza oraz Mazowsza miał obradować w Piotrkowie, kościół farny także pełnił istotną rolę w kontekście polskiego sądownictwa. Deputaci trybunalscy rozpoczynali swoje obrady właśnie w kościele pw. św. Jakuba od uroczystej Mszy Świętej. Tutaj też po nabożeństwie organizowano tzw. powszechne wotowanie, podczas którego potwierdzano (lub nie) wybór deputatów, który dokonany został wcześniej na lokalnych sejmikach szlacheckich. To w kościele farnym również przechowywano obraz Matki Bożej Pocieszenia, który dzisiaj znamy pod przydomkiem Trybunalskiej. To ze świątyni św. Jakuba przenoszono obraz w uroczystej procesji do ratusza, podczas ceremonii rozpoczęcia obrad Trybunału Koronnego. Obraz

Popiersie Karola Burgharda

Szwedów w okresie tzw. potopu. Najeźdźcy z północy pojawili się pod miastem dowodzeni przez samego króla, Karola Gustawa. Podczas okupacji miasta narodził się kult obrazu Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny, znajdujący się w kościele farnym, który zgodnie z miejscowym przekonaniem uratował miasto przed pożarem. Kościół potwierdził to w wyniku procesu z 1659 roku, uznając wizerunek za cudowny. Świątynia stała się popularnym celem pielgrzymek wiernych w XVII i XVIII wieku. Powstawały też bractwa religijne – św. Anny (1580), św. Józefa (1686), św. Barbary (1699) oraz Matki Bożej Pocieszenia (1753).

Wraz z upadkiem Polski w wyniku zaborów przychodzi również trudny czas dla kościoła św. Jakuba. Piotrków trafia w 1793 r. pod władzę Prus. Nowe władze pozbywają się proboszcza piotrkowskiego prałata Sykstusa Ostrowskiego, oskarżonego o organizowanie patriotycznie nastawionej części piotrkowskich mieszczan (ostatecznie zorganizował on oddział i brał z nim udział w Powstaniu Kościuszkowskim). Kościół dostał się pod opiekę administracyjną miejscowych pijarów. Prusacy przejęli też należące do kościoła posiadłości ziemskie.

Wygląd kościoła i dzieje budowy

Kościół jest budowlą orientowaną (na wschód oczywiście) i jednonawową. Od strony zachodniej do nawy głównej przylega siedmiokondygnacyjna, pięćdziesięciopięciometrowa wieża, zwieńczona hełmem w stylu barokowym. Do nawy głównej przylegają dwie kaplice boczne z okresu baroku. Budowla jest murowana z cegły,

dopiero w XIX wieku został przeniesiony do obecnej siedziby w kościele pw. Franciszka Ksawerego. By uszanować tradycję w październiku 2018 r., podczas obchodów 550. R o c z n i c y Parlamentaryzmu Rzeczypospolitej wizerunek został przeniesiony na czas uroczystości do kościoła św. Jakuba.

Okres I Rzeczypospolitej Obojga Narodów to również czas rozwoju praktyk religijnych w świątyni. Szczególne znaczenie miał najazd

tynkowna (za wyjątkiem wieży, szkarp i szczytu schodkowego prezbiterium), dach zaś kryty jest dachówką.

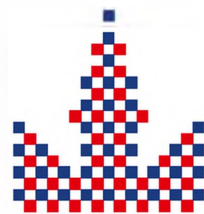
W obecnie funkcjonującej budowlach zachowane zostało kilka elementów świadczących o jej średniowiecznym, gotyckim rodowodzie. Kościół posiada gotycką nawę i bryłę, a także kruchtę z wznoszącą się nad nią gotycką wieżą. Wiemy, że oryginalne prezbiterium było znacznie mniejsze od obecnego, nie jesteśmy jednak w stanie podać jego dokładnych wymiarów. Obecne prezbiterium powstało w I połowie XVI wieku, a inicjatorką inwestycji była królowa Bona. Budowlę przedłużono wtedy o co najmniej pięć metrów na wschód, zaś za prezbiterium, po zewnętrznej stronie stworzono cmentarny Ogrójec z Matką Bożą i Chrystusem zdjętym z Krzyża. Ogrójec, przy znajdującym się w tym miejscu cmentarzu miejskim, przetrwał do końca XVIII wieku.

W 1467 r. do głównej świątyni, od południowej strony, dobudowano kaplicę ufundowaną przez Stanisława Ostoję, obecnie pod wezwaniem św. Krzyża (niegdyś Najświętszej Panny Marii, św. Leonarda, św. Katarzyny, św. Małgorzaty, św. Urszuli). W połowie XVII wieku przy zachodniej ścianie ww. kaplicy powstała kolejna, która niestety nie przetrwała do naszych czasów, pw. św. Jana Chrzciciela. W drugiej połowie XVII wieku powstała kaplica przy północnej ścianie nawy, pw. św. Józefa (obecnie Matki Bożej Częstochowskiej), ufundowana przez ks. Wojciecha Bryxa i Stefana Wierzbicza, jako egzekutorów testamentu Krzysztofa i Elżbiety Amendów. Do unifikacji wyglądu obydwu kaplic bocznych doprowadził ks. Aleksander Bykowski w 1686 r.

W połowie XVIII wieku proboszcz parafii ks. Maciej Mostowski wybudował na miejscu dawnej plebanii nową siedzibę, która od południowej strony została wsparta fundamentami po rozebranych murach miejskich. Budynek ten od 1763 r. został siedzibą prezydentów Trybunału Koronnego.

Malowidła przedstawiające synody Kościoła Katolickiego

Piotrków Trybunalski

Bazylika Mniejsza pw. św. Jakuba Apostoła

Kościół pw. św. Jakuba (Fara) jest niekwestionowanie najważniejszym pod względem historycznym zabytkiem sakralnym w Piotrkowie Trybunalskim. To właśnie ta świątynia przez wiele lat związana była z obradami sejmów, synodów Kościoła Katolickiego w Polsce, a także Trybunałem Koronnym. Także dzisiaj w kościele odbywają się istotne z punktu widzenia Państwa Polskiego uroczystości, m.in. obchody 550. lat Parlamentaryzmu Rzeczypospolitej w 2018 r. 28 września 2019 r. kościół został podniesiony do godności bazyliki mniejszej.

Piotrków Trybunalski

Do pierwszych większych zniszczeń świątyni doszło w wyniku pożaru miasta z 31 sierpnia 1731 r., który pozbawił wieżę farną helmu. Z sum uzyskanych po sprzedaży części sreber kościelnych zainstalowano nowy, blaszany helm. Do kolejnego pożaru miasta, który zniszczył nowy helm oraz stopił dzwony, doszło w 1786 r. Remont został przeprowadzony dosyć szybko, bowiem już w 1788 r. miała miejsce uroczystość, podczas której opat norbertanów z Witowa Eustachy Suchecki dokonał poświęcenia trzech nowych dzwonów farnych. Nie odbudowano natomiast zniszczonej kaplicy pw. św. Jana Chrzciciela.

Upadek Rzeczypospolitej spowodował niemałe zawirowania w historii kościoła, który pozbawiony systematycznych remontów zaczął podupadać na tyle, że władze Królestwa Polskiego zdecydowały o rozebraniu wieży farniej. Decyzja ta podjęta w 1820 r. i zatwierdzona oficjalnie w 1827 nie została na szczęście zrealizowana z powodu ewentualnych kosztów. W 1839 r. kościół znajdował się w tak złym stanie, że władze kościelne były zmuszone do przeniesienia nabożeństw do klasztoru jezuickiego. Remonty z lat czterdziestych i sześćdziesiątych nie przyniosły spodziewanych efektów, świątynia podlegała dalszej degradacji. Dopiero w 1872 r. rozpoczęto zakrojone na szerszą skalę prace, obejmujące budowę nowej zakrystii przy południowej ścianie prezbiterium, wieżyczki komunikacyjnej pozwalającej na swobodne wejście na wieżę farną, a także neogotyckich portali wejściowych do kościoła. W tym też okresie powstało murowane ogrodzenie kościoła i probostwa. Nad wszystkimi wymienionymi pracami czuwał architekt Ignacy Markiewicz.

Do kolejnych ważniejszych zmian doszło dopiero w okresie międzywojennym – w 1930 r. na miejscu rozebranych wcześniej oficyn wzniesiono nowy, piętrowy budynek plebanii, natomiast w 1933 r. doszło do zabezpieczenia dachu kościoła, kiedy to decyzją ówczesnego łódzkiego konserwatora zabytków inż. Tymoteusza Sawickiego dokonano wielu zmian niszczących historyczne elementy architektoniczne „nie pasujące” do gotyckich linii. Rozpoczęte w 1939 r. prace nad wzmocnieniem budowli zostały przerwane przez wybuch wojny. Do realizacji wrócono dopiero w latach sześćdziesiątych, kiedy to zabezpieczono mury żelaznymi klamrami.

Należy zauważyć, że największe zmiany remontowe

zabezpieczające kościół przechodzi obecnie. W latach 2011-2012 miały miejsce kompleksowe prace konserwatorskie elewacji wieży kościoła farnego, natomiast od 2012 przystąpiono do zabezpieczenia nawy głównej oraz prezbiterium (zakończono w 2013 r.). Od 2014 r. trwają prace nad wzmocnieniem posadowienia kościoła, zabezpieczeniem konstrukcji oraz osuszeniem murów. W 2018 r. kościół, wraz z miastem, był gospodarzem ogólnopolskich obchodów 550. Rocznicy powstania Parlamentu Rzeczypospolitej z udziałem Marszałków Sejmu i Senatu.

Wyposażenie kościoła

Najstarsza piotrkowska świątynia pełna jest cennych zabytków sztuki. Znajdują się tutaj m.in.: siedemnastowieczny cykl barokowych obrazów przedstawiających sceny z życia św. Antoniego Padewskiego (pochodzący z nieistniejącego już kościoła oo. Franciszkanów), barokowe stalle z XVII wieku przy południowej i północnej ścianie prezbiterium, bogato zdobiona barkowa ambona z pierwszej połowy XVIII wieku, wczesnobarokowa chrzcielnica i siedemnastowieczny obraz „Chrzest Chrystusa w Jordanie”, pomniki Karola i Adeli Burghardów wykonane w białym marmurze, a także naścienna dekoracja malarska nawy głównej przedstawiająca m.in. sceny z synodów kościelnych oraz obrad sejmowych, a także nawiązująca do roku 966 i Chrztu Polski.

1. Ołtarz główny pw. Zaśnięcia Matki Bożej i św. Jakuba – dziewięciometrowy ołtarz główny o czarnych polichromiach wsparty czterema kolumnami w stylu korynckim. Środek ołtarza zajmuje prostokątna wnęka zdobiona połączoną kokardą opisującą ramy obrazu z przedstawieniem

Zaśnięcia Matki Bożej (wraz z dziewiętnastowiecznym obrazem Męczeństwa św. Jakuba autorstwa Rafała Hadziewicza na zasuwie). Ołtarz dekorowany jest rzeźbami świętych Piotra i Pawła oraz patronów Polski – świętych Stanisława i Wojciecha. W górnej części ołtarza znajduje się obraz Ecce Homo (również autorstwa Rafała Hadziewicza), a także Oko Opatrzności. Połączane tabernakulum wykonano z drewna.

2. Cudowny, słynący łaskami obraz Zaśnięcia Matki Bożej – jeden z najpiękniejszych

późnogotyckich obrazów w Piotrkowie Trybunalskim, znajduje się w centralnej części ołtarza głównego Fary. Wizerunek o wymiarach 270 na 180 cm pochodzi z jednego z warsztatów małopolskich, został wykonany na początku XVI wieku. Zgodnie z lokalnymi przekazami obraz jest

Wczesnobarokowa chrzcielnica

złożonymi w modlitwie dłońmi, otoczoną przez Apostołów. Maryja odziana jest w złotą suknię, ornamentowaną czerwono, błękitny płaszcz i szal w jasnej barwie. Nad główną sceną przedstawiona jest mniejsza, ukazująca Jezusa z Matką unoszonych do Nieba przez zastęp aniołów.

Obraz uznany jest za cudowny od czasów potopu szwedzkiego. W marcu 1657 r. wojska szwedzkie, dowodzone przez samego króla Karola Gustawa, podeszły pod Piotrków, jednak podczas oblężenia spotkały się z zaciętym oporem mieszczan. Nie mogąc zdobyć miasta rozgniewany król Karol poprzysiągł miastu zemstę. Żołnierze otrzymali rozkaz by po zdobyciu Piotrkowa nie zostawić nikogo przy życiu, zniszczyć i rozgabić wszystko. Podczas decydującego szturm nad Farą ukazała się Szwedom niewiasta w błękitnej szacie. Przestraszony tym niezwykłym zjawiskiem król odstąpił od swojego zamiaru. Kiedy Szwedzi weszli do miasta jeden z oddziałów pod dowództwem Bergera przyszedł do kościoła farnego. Kiedy zobaczył wizerunek... zrezygnował z obrabowania świątyni. W 1659 r. do miasta przybyła komisja kościelna biskupa Wojciecha Grabowskiego. Po przesłuchaniu świadków, udało się potwierdzić pięćdziesiąt osiem cudów dokonanych za przyczyną Matki Bożej przedstawionej na wizerunku. 10 marca 1659 r. wydano dekret potwierdzający, że obraz został uznany za cudowny. Obok ołtarza od 1966 znajduje się

gablota prezentująca wota dziękczynne.

3. Ołtarze boczne nawy głównej – bliźniacze ołtarze ufundowane w 1776 r. przez mieszczan piotrkowskich Antoniego i Kunegundę Maruszewskich. Po prawej stronie od ołtarza głównego znajduje się ołtarz pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy z współczesnym obrazem Matki Bożej, na zasuwie zaś znajduje się wizerunek świętych Krystyna i Krystianina namalowany przez Władysława Bończę-Rutkowskiego w 1912 r. Po bokach ołtarza znajdują się figury św. Marka i św. Mateusza. W zwieńczeniu, w rokokowej ramie obraz św. cesarzowej Kunegundy Luksemburskiej. Po lewej stronie ołtarz pw. św. Antoniego – w centrum obraz św. Antoniego z Dzieciątkiem (autorstwa Rafała Hadziewicza), na zasuwie wizerunek przedstawiający Wskreszenie Piotrawina. Po bokach rzeźby św. Łukasza i św. Jana. W zwieńczeniu, w rokokowej ramie wizerunek św. Franciszka czuwającego przy Krzyżu.

4. Kaplica św. Krzyża (Ukrzyżowania Jezusa Chrystusa) – wystrój kaplicy barokowy, na kopułowych sklepieniach z II połowy XVII wieku znajdują się barokowe sztukaterie. Tutaj także obraz św. Stanisława, patrona piotrkowskiego cechu piwowarskiego. W ołtarzu pw. Ukrzyżowania Jezusa Chrystusa, wystawionym przez proboszcza ks. Antoniego Klichowskiego w II poł. XVIII w., znajduje się krucyfiks z końca XVII wieku. Przy kolumnach ołtarza rzeźby Matki Bożej i św. Marii Magdaleny.

5. Kaplica pw. Matki Bożej Częstochowskiej – ołtarz pod tym samym wezwaniem ufundowany w II połowie XVIII wieku przez proboszcza z Będkowa ks. Szymona Żuchowskiego. W centralnej części ołtarza obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem (z pocz. XX wieku), na zasuwie wizerunek Świętej Rodziny. Przy kolumnach figury św. Anny i św. Szymona. Kaplica dekorowana podobnie jak poprzednia.

Informacje przedstawione w folderze pochodzą z:

M. Gąsior, J. Orzyński, M. Ratajski, Piotrków Trybunalski i okolice. Przewodnik turystyczny, Piotrków Trybunalski-Łódź 2008

K. Głowacki, Kościół farny św. Jakuba w Piotrkowie Trybunalskim, Muzeum Okręgowe, Piotrków Trybunalski 1980

Ks. Prałat G. Gogoł, Kościół farny pw. św. Jakuba Apostoła w Piotrkowie Trybunalskim, Piotrków Trybunalski 2018

Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Jakuba „Fara”

ul. Krakowskie Przedmieście 2

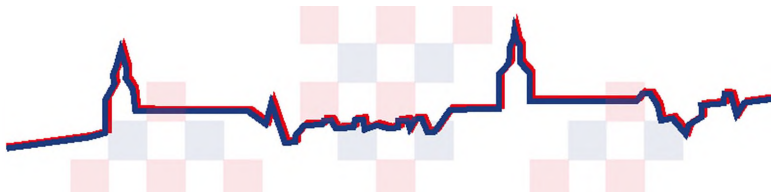
97-300 Piotrków Trybunalski

tel. (44) 646 51 40

Widok na Kościół i wieżę farną

Źródło: Andrzej Hoffmann, Materiały i zdjęcia: CIT, Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Jakuba „Fara”

URZĄD MIASTA PIOTRKOWA TRYBUNALSKIEGO www.piotrkow.pl

Pasaż Karola Rudowskiego 10

97-300 Piotrków Trybunalski

czynny: poniedziałek - piątek 7.30 - 15.30

wtorek 7.30 - 17.00

INFOLINIA: 800 241 251

E-mail: e-urzed@piotrkow.pl

CENTRUM INFORMACJI TURYSTYCZNEJ www.cit.piotrkow.pl

ul. Zamurowa 11 - tel (+48) 44 732 60 50, (+48) 44 732 60 49

E-mail: cit@piotrkow.pl